

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SOCIOLOGIJO

MATEJA METELKO

Dimenzije državljanske vzgoje v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2020

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SOCIOLOGIJO

MATEJA METELKO

Dimenzije državljanske vzgoje v Sloveniji

Diplomsko delo

Mentor: izr. prof. dr. Damjan Mandelc

Univerzitetni dvodisciplinarni študijski
program prve stopnje: Sociologija

Ljubljana, 2020

ZAHVALA

Zahvalila bi se svojemu mentorju, izr. prof. dr. Damjanu Mandelcu, za vso podporo, za strokovno usmerjanje in motiviranje pri pisanju diplomskega naloga.

Zahvalo bi namenila tudi bratu Milanu, ki mi je pri oblikovanju naloga pomagal s tehničnega vidika, mojemu zaročencu Mateju, mojim staršem, sestri Martini in bratu Marjanu za vso podporo pri študiju in pisanju diplomske naloga.

Izvleček

V Republiki Sloveniji so prisotne različne dimenzije državljske vzgoje. Predmeti, kot so domovinska in državljska kultura in etika, sociologija ter predmet, ki prihaja v srednje šole, aktivno državljanstvo, so glavni predstavniki podajanja državljske vzgoje v slovenskem šolskem sistemu. Njihovi glavni cilji so usmerjeni v razvoj kritičnega mišljenja, spodbujanja demokratičnega ravnanja posameznikov, znanja o delovanju države in različnih državnih sistemih. Šola je po Althusserju (2018: 79–81) najpomembnejši ideološki aparat države, saj pomaga pri reprodukciji družbenih razmerij, podaja družbeno sprejeto znanje vsej populaciji, omogoča podajanje ideologije vladajočega razreda in obvezuje, da jo posamezniki obiskujejo več let. Hkrati – kot pravita Freire (2019: 59) in Apple (2018: 36) – je lahko šola tudi tista, ki s prenašanjem znanja ozavešča učence in jim pomaga, da si pridobijo boljši status v družbi, kot ga imajo glede na status svoje družine. Šola po njunem pomaga premagovati izhodiščne razlike in omogoča družbene premike.

Ključne besede: državljska vzgoja, ideologija, aktivno državljanstvo, demokracija.

Abstract

There are several dimensions of civic education present in the Republic of Slovenia. Subjects such as homeland and national culture and ethics, sociology, and the subject active citizenship, which will soon be taught in high school, are the main representatives providing civic education in the Slovene educational system. Their primary focus is developing critical thinking, promoting democratic behavior of individuals and the knowledge of how the country operates and of its systems. School is according to Althusser (2018: 79–81) the most important ideological apparatus as it helps with the reproduction of social relations, provides the whole population with socially accepted knowledge, enables the spread of ideology of the ruling class and ensures that individuals attend school for multiple years. School can also be the place, as Freire (2019: 59) and Apple (2018: 36) state, which through transfer of knowledge raises the awareness of students and helps them acquire greater status in society compared to the status of their family. School according to them helps overcome initial differences and enables social shifts.

Key words: civic education, ideology, active citizenship, democracy.

Kazalo vsebine

Uvod	1
Metodologija	2
Opis metodologije:	2
Šola kot institucija	4
Durkheimove ideje	4
Parsons	4
Apple in Freire	5
Prikriti kurikulum	6
Bernstein- govorni vzorci	6
Šola in vrtec	6
Ideologija- Althusser	7
Predmet domovinska in državljanska kultura in etika	8
Oblikovanje in poimenovanje predmeta	8
Učni načrt predmeta	10
Poučevanje državljanske vzgoje	10
Priljubljenost predmeta	11
Učitelji in njihova izobrazba	12
Učbeniki	13
Raziskovalna vprašanje oziroma hipoteze	14
Raziskovalna vprašanja:	14
Teze:	14
Učni načrt za domovinsko in državljansko kulturo in etiko	14
Analiza učbenikov za domovinsko in državljansko kulturo in etiko	16
Učni načrt za predmet aktivno državljanstvo	17
Učni načrt za sociologijo	19
Primerjava temeljnih ciljev predmeta aktivno državljanstvo in sociologija	21
Odgovori na zastavljena raziskovalna vprašanja	22
Analiza danih tez	24
Zaključek	28
Literatura in viri	30

Uvod

V svoji diplomski nalogi se bom ukvarjala z raziskovanjem državljske vzgoje v Sloveniji. Pri tem me bo zanimalo, zakaj je takšen predmet potreben, kdo ga poučuje, na kateri stopnji izobraževanja se poučuje in katere so najbolj izpostavljene vsebine učnega načrta in spremljajočih učbenikov. Izvedeti želim, ali slovenski šolski sistem državljsko vzgojo razume v smislu državljskega opolnomočenja šolajoče osnovnošolske in srednješolske mladine, ali gre bolj za vzgojo v pripadnost državi in domovini, ali je poudarek na institucijah, ali prevladuje vzgojni moment, vzgoja v vrednote, kot so solidarnost, sodelovanje, politična participacija.

Glede na dostopnost študij na svetovnem spletu želim poučevanje državljske vzgoje postaviti tudi v širšo, evropsko perspektivo in ugotoviti, ali Slovenija na tem področju zaostaja za najrazvitejšimi državami in katere so najboljše prakse iz tujine.

Metodologija

Opis metodologije

Kvalitativno raziskovanje opredeljuje raziskavo, kjer so temeljno gradivo besedni opisi ali pripovedi. To gradivo je analizirano in obdelano s pomočjo besed, pri tem raziskovanju se ne uporabljajo drugi merski postopki, v katerih so prisotna števila in operacije števil (Vogrinc, 2008: 26).

Diplomsko delo se bo opiralo na kvalitativno raziskovalno metodo, preko katere bom raziskovalni problem opisala, analizirala učni načrt za predmet aktivnega državljanstva in ga primerjala z učnim načrtom sociologije, raziskala, kako šola kot institucija vpliva na razvoj posameznika in širše družbe, naredila primerjavo med poučevanjem državljske vzgoje v naši državi in nekaterih drugih evropskih državah.

Ta vrsta raziskovanja temelji na interpretativni paradigmi, kjer je pomembno razumevanje in ustrezno interpretiranje raziskovalnih procesov, odnosov. Raziskovalcem, ki raziskujejo s pomočjo te metode, je bistveno, da pridejo do spoznanja, kako razmišljajo osebe, katere so raziskovali v danih situacijah in da »interpretirajo določeno situacijo; zanimajo jih njihove domneve, motivi, razlogi, cilji, vrednote in podobno« (Vogrinc, 2008: 18–19).

Kvalitativne raziskave sem se lotila po fazah. Sprva sem formulirala problem, oblikovala raziskovalna vprašanja in teze, ki so me vodile skozi celotno raziskovanje, nato sem pojasnila teoretičen okvir s pomočjo več različnih avtorjev.

Pri zbiranju empiričnega gradiva sem se oprla na dokumentarne vire, na pisno gradivo iz različnih virov. Sledilo je urejanje gradiva in priprava le-tega za analizo. Učne načrte za predmete domovinska in državljska kultura in etika, aktivno državljanstvo in sociologija sem analizirala in preko analize ugotovila, če teze, ki sem si jih zastavila na začetku, ovržem ali sprejemem. S pomočjo urejenega gradiva in učnih načrtov sem lahko odgovorila na raziskovalna vprašanja, ki so bila:

- Katere vsebine so med najbolj izpostavljenimi pri predmetu DKE (domovinska in državljska kultura in etika) in predvidenem predmetu AD (aktivno državljanstvo)?
- Ali je namen državljske vzgoje glede na cilje, ki si jih zastavljata predmeta DKE in AD, primarno vzgoja v demokratičnega državljana ali širjenje vednosti o državnem sistemu, institucijah, nacionalni in globalnih dimenzijah politike in družbe?

- Ali je državljanska vzgoja v Sloveniji primerljiva z izbranimi državami EU ali na tem področju zaostaja?

Naslednje teze sem preko analize ovrgla ali sprejela:

- Slovenska osnovna šola/šolstvo daje vsebinam demokratičnega državljanstva le malo poudarka in prostora.
- Obstoječi predmeti imajo več poudarka na državljanskih kot domovinskih vsebinah, torej merijo bolj na demokratične kompetence šolarjev kot na krepitev domovinske zavesti in vrednot.
- Prikriti kurikulum pomembno vpliva na vzgojo otrok.
- Šola je med najpomembnejšimi ideološkimi aparati države.

Opisala sem rezultate in interpretirala dane podatke. Na koncu je sledil sklep in zaključek dela.

Šola kot institucija

Šola kot institucijo bom predstavila s pomočjo različnih pogledov več avtorjev.

Šola je ena izmed najpomembnejših institucij za družbo. Ima zelo pomembno vlogo pri sami reprodukciji družbe, hkrati je proizvod temeljnega »družbenega« sporazuma o vzgojno-izobraževalnem aparatu družbene reprodukcije. Prav tako je tudi šola tista, ki tesno sodeluje z državo in ji pomaga pri oblikovanju njenih državljanov (Štrajn, 2006: 83–84).

Pomembno vlogo ima pri oblikovanju nacionalnega oblikovanja Slovencev in pri oblikovanju njihove identitete (Valič Zupan, 2006: 113).

Durkheimove ideje

Tudi pri Durkheimu je zelo pomembna pripadnost družbe, saj pravi, da je izobraževanje in še posebno poučevanje zgodovine tisto, ki nudi povezanost med posameznikom in družbo. V kolikor bo posamezniku ustrezno predstavljena zgodovina, bo sam razvil čut predanosti družbeni skupini (Haralambos, 1991, 2001: 734).

Durkheim poudarja sodelovanje med posamezniki in pravi, da je pomembno, da ljudje sodelujejo tudi s tistimi, s katerimi si niso v sorodu ali v prijateljskem razmerju. Okolje, kjer bi se lahko naučili teh veščin, je zanj šola, saj mora tam otrok sodelovati z drugimi člani skupnosti v okviru določenih pravil. Posameznik si preko tega pridobi izkušnje, ki ga pripravijo na sodelovanje s člani družbe kot celote. Zanj šola predstavlja institucijo, ki prenaša dve stvari, splošne vrednote, ki omogočajo »nujno homogenost za družbeno preživetje« in »nujno raznolikost za družbeno sodelovanje« (prav tam, str. 735).

Parsons

Parsons pri šoli govori o pomenu socializacije, pravi, da šole »delujejo kot most med družino in družbo kot celoto in pripravljajo otroke za njihovo odraslo vlogo« (prav tam, str. 735). Šole imajo pomembno vlogo pri doseganju družbenega statusa in pomagajo, da se otrok premakne od pripisanega statusa družine do novega statusa, ki si ga lahko ustvari s pomočjo šole. Univerzalni kriteriji, ki so prisotni v šoli, pomagajo mladim, da ustvarijo svoj status (prav tam, str. 735). Za Parsons »šola predstavlja družbo v malem« (prav tam, str. 735).

Tako Durkheim kot Parsons pravita, da »šole socializirajo mlade ljudi v temeljne vrednote družbe« (prav tam, str. 737), ampak nihče ne upošteva, da so lahko to vrednote tistih, ki vladajo, in ne vrednote celotne družbe (prav tam, str. 737).

Apple in Freire

Apple poudarja, da je edukacijski sistem del družbe in da jo spreminja. Opozori na podobne zadeve kot Durkheim, ki pravi, da je pomembno, da se naučijo otroci sodelovati s tistimi, s katerimi si niso v sorodu in niso prijatelji. Apple meni naslednje: »Otroci preživijo velik del svojih življenj znotraj poslopij, ki jim pravimo šole. Tam dodobra spoznajo razmerja avtoritete, ob tem, ko vložijo veliko emocionalnega napora v sposobnost, da hkrati ustrezno zastopajo sebe in sobivajo z drugimi, sebi enakimi ali drugačnimi« (Apple, 2018: 29, 31, 39).

Opozori, da so šole tiste, ki določajo, katero znanje v družbi vrednotimo kot »legitimno znanje« in katerega kot »ljudsko znanje«. Hkrati ko nekaj označijo za legitimno znanje, določenim skupinam priznajo status, medtem ko druge ostanejo nepriznane. Šole so tiste, ki vplivajo na pripoznanje, kadar gre za »raso/narodnost, razred, (družbeni) spol, spolnost, zmožnost, religijo in druge pomembne dinamike moči« (Apple, 2018: 33).

Tisto znanje, ki je pripoznano kot uradno, je po navadi rezultat bojev in kompromisov ter posledično zmaga določenih podrejenih skupin (Apple, 2018: 44).

»Nekateri verjamejo, da edukacija ni nevtralna dejavnost, saj je intimno povezana z množtvom razmerij med izkoriščanjem, dominacijo in podreditvijo ter, kar je zelo pomembno, s prizadevanjem za dekonstrukcijo in ponovno postavitvev teh razmerij« (Apple, 2018: 35).

V svojih delih Apple večkrat omeni Freireja, s katerim sta imela veliko skupnih debat. Pravi, da je Freire menil, da izobraževalni sistem, ki ni povezan z boji za emancipacijo in proti izkoriščanju, ni vreden tega imena (Apple, 2018: 36).

Oba, tako Apple kot Freire, sta se zavzemala za raziskovanje izobraževalnega sistema in se strinjata, da izobraževanje ni nevtralna dejavnost in da lahko preko izobraževanja mladih dosežemo rezultate, mlade se lahko opolnomoči, spodbuja se kritično mišljenje in posledično spreminjamo družbo.

Šole imajo lahko pomembno vlogo za odkrivanje novih možnosti za družbene spremembe in lahko spodbujajo otroke k večji solidarnosti in medsebojnemu sodelovanju. One so tudi tiste, ki vplivajo na politiko spreminjanja uradnega znanja (Apple, 2018: 135).

Freire je v svojih delih poudaril dialog kot temelj izobraževanja. Pravi, da se preko dialoga vzpostavi nov »koncept učitelj-učenec z učencem-učiteljem«. Tako učitelj kot učenec se v tem procesu izobražujeta in preko tega rasteta ter se razvijata (Freire, 2019: 57).

Učence je potrebno v šolah spodbujati, da se več srečujejo s problemi, ki se dogajajo po svetu. Če bomo učence pravilno izzvali k novemu razmišljanju in oblikovanju odgovorov za rešitve teh problemov, bodo bolj motivirani za iskanje rešitev in za sodelovanje v družbi. Vzporedno se spodbuja kritično mišljenje, ki pomaga pri večji angažiranosti učencev v samo delovanje družbe (Freire, 2019: 59).

Prikriti kurikulum

Prikriti kurikulum se najbolj izraža preko šolskih praks, metod dela in oblik dela, ki jih pri pouku izvajajo učitelji. Vsebine, ki so podane v kurikulumu, niso nevtralne narave, temveč so skrbno izbrane s strani družbe. Prav tako niso objektivne in njihov dostop ni vsem odprt. Večkrat moramo biti pozorni na te vsebine in na obliko ideologije, ki se preko prikritega kurikulumu najlažje prenaša na učence (Bahovec, Kodelja, 1991: 57).

Bernstein - govorni vzorci

Bernstein se je ukvarjal z raziskovanjem govornih vzorcev, ki prevladujejo med ljudmi. Poimenoval je dva, in sicer elaborarni kod in restriktivni kod. Restriktivni govorni kod je tisti, katerega po navadi uporabljajo pripadniki delavskih razredov, saj zavzema kratke pogovore, ni veliko uporabe več različnih besednih vrst, odgovori so kratki in jedrnat. Elaborarni govorni kod in restriktivni kod uporabljajo pripadniki srednjega razreda in tudi učitelji. Pri tem govoru se več uporabljajo pridevniki, prislovi in druge besedne vrste. Otroci, ki govorijo restriktivni govorni kod, imajo več težav pri razumevanju učiteljev v šolah kot tisti, ki prihajajo iz družin, kjer govorijo elaborarni govorni kod (Haralambos, 1991, 2001: 759–760).

Šola in vrtec

Da se otroci lažje navadijo na šolo s prvim razredom, veliko pripomore tudi sama praksa dela že v vrtcu. Ne glede na to, da so naši otroci vključeni v vrtec pri zelo nizki starosti (11 mesecev), se že v vrtcu začne izvajati prikriti kurikulum in podajanje ideologije. Z njo se otroci seznanijo že v vrtcu in če jo ponotranjijo, jim je v šoli lažje. Že v vrtcu se pojavljajo pravila in določeni zaželeni načini obnašanja, ki so nagrajeni s pohvalo in sprejemanjem. Spodbuja se sodelovanje,

poslušnost, ubogljivost in spoštovanje vzgojiteljice, ki ima višji položaj. Otroci znajo že v vrtcu ločiti igro od dela. Za njih pomeni igra tisto, kar počnejo v prostem času in kar jim ne reče vzgojiteljica, medtem ko delo razumejo tisto, v kar jih vzgojiteljica usmeri in vodene dejavnosti (Bahovec, Kodelja, 1991: 58).

Šola preko tega, da sprejme, katero znanje je »legitimno«, izvaja tudi druge sklope praks in nadzorovanja otrok. Preko celotnega procesa, ki poteka v šoli, se pojavi tudi vidik »normaliziranja« otrok. Hitro se zgodi, da če šola dojema nekatere otroke za »normalne«, nevede in hitro vse ostale označi za »nenormalne«. Na to opozori Foucault (prav tam, str. 60–61).

Ideologija - Althusser

Če bi pri Applu in pri Freireju lahko rekli, da je šola tista, ki pomaga, da se mladi izobrazijo, osvojijo kritično mišljenje, spreminjajo družbo in mogoče celo dosežejo revolucijo, tega ne bi mogli reči za Althusserjev pogled na šolo. On namreč raziskuje ideologijo in ideološke aparate države.

»Šola [...] uči »spretnosti«, toda v oblikah, ki zagotavljajo *podrejanje vladajoči ideologiji* ali pa obvladovanje njenega »practiciranja« (Althusser, 2018: 61).

Althusser med ideološke aparate države šteje naslednje institucije: »verski IAD (sistem raznih cerkva), šolski IAD (sistem raznih »šol«, državnih in zasebnih), družinski IAD, pravni IAD, politični IAD (politični sistem z raznimi strankami), sindikalni IAD, informacijski IAD (tisk, radio in televizija itn.), kulturni IAD (književnost, lepe umetnosti, šport itn.)« (Althusser, 2018: 72).

Loči dve vrsti aparatov države, eden je represivni, drugi so ideološki aparati. Le-teh je več. Represivni aparat države spada v javno sfero, nekateri ideološki aparati spadajo v privatno sfero. To so »cerkve, stranke, sindikati, družine, nekatere šole, večina časopisov, kulturna podjetja itn.« (Althusser, 2018:70–71).

Samo poimenovanje teh dveh aparatov je dokaj logično, saj ideološki aparati v večji meri delujejo z ideologijo, medtem ko represivni uporabljajo več represije za svoje delovanje. Ideološki aparati sprva delujejo z ideologijo, lahko pa tudi z represijo, če s samo ideologijo ne gre. Ampak to se ne dogaja pogosto in gre za mejne primere. Aparat, ki bi deloval zgolj z ideologijo, ne obstaja. Ideologija, s katero delujejo ideološki aparati, je ideologija vladajočega

razreda. Državni aparat je tisti, ki ima oba tako ideološki kot represivni aparat pod nadzorom (Althusser, 2018:72–74).

Po mnenju Althusserja je šolski ideološki aparat zelo pomemben in je prišel na vladajoči položaj. Vsem ideološkim aparatom države je skupno, da pripomorejo k reprodukciji produkcijskih razmerij. Šolski ideološki aparat ima drugačno delovanje od drugih ideoloških aparatov. Šolski je obvezen in zavzema celotno populacijo otrok, več let in vsaj 5 dni v tednu za več ur. Šola je brezplačna, ampak obvezna. Otroci se vanjo vključijo že pri rosnih letih in velikokrat jo obiskujejo, dokler ne odrastejo. S tem se lahko ideologija vceplja v prebivalstvo več let. In četudi vmes kdo ne nadaljuje šolanja, je opremljen z vladajočo ideologijo (Althusser, 2018: 79–81).

Ideologija vpliva na nas že pred rojstvom, samo pomislimo, kako se pripravljamo na rojstvo otroka, vemo že njegovo ime, torej mu določimo njegovo identiteto in vemo, da bo nenadomestljiv. Torej je otrok že pred rojstvom subjekt, saj ima specifično družinsko ideološko konfiguracijo (Althusser, 2018:101).

»Znano je, da je zgodovina v polpretekli zgodovini igrala vlogo ideološkega aparata oblasti. Uradna zgodovinska interpretacija je bila močno ideološko nabita. Slednje se je odražalo tudi znotraj šolskega prostora« (Zver, 2006: 20).

Predmet domovinska in državljanska kultura in etika

Oblikovanje in poimenovanje predmeta

Izobraževalni sistem je pomemben pri vplivanju razvoja državljanske države. Glede na to, da je danes posameznik vpet v več različnih spektrov okolij, ki se konstantno spreminjajo in jih je čedalje več, je pomembno, da si pridobi ustrezno znanje in spretnosti, da lahko sobiva in aktivno sodeluje v njih. Pomembno je krepiti znanje o demokratičnih ustanovah in spodbujanje razvoja zavesti o okolju in spodbujati, da se najdejo rešitve težav sveta, v katerem živimo (Mandelc in Banjac, 2006: 6).

Ne samo posameznim državam, tudi Evropski uniji je v interesu, da se razvijajo posamezniki, ki imajo razvit občutek pripadnosti družbi in ki spoštujejo demokratične vrednote ter različnost. Poudarja se, da razumevanje državljanstva ni več vezano samo na nacionalno državo. Pomembno je zraven vključiti še sam proces globalizacije, ki je pomembno vplival na nove

oblike državljanstev. Ravno zaradi tega je pomembno, da se mladi spoznajo z novimi razsežnostmi državljanstev (prav tam, str. 4).

Države v Evropi imajo različno strukturiran predmet državljske vzgoje ali socialne vede. Nekatere imajo samostojen predmet, ki se ukvarja z državljsko vzgojo, pri drugih je ta izrazito interdisciplinaren. Povežejo ga znanja iz zgodovine, sociologije, politologije, ekonomije. V kolikor je ta povezava prisotna, se lahko lažje razložijo pojmi, kot so: »človekova svoboda, človekove pravice, država, ustava, demokracija, ideologija, totalitarizem, diktatura, parlament, tripartitnost oblasti (delitev oblasti), volilna pravica, volilni sistemi, samouprava občine, regionalizem, federacija, konfederacija, pravo, mednarodni odnosi, mednarodni sistem, Evropska unija, referendum, plebiscit itd.« (Prunk, 2016: 14).

Predmet domovinska in državljska kultura in etika predstavlja možnost, da preko njega učenci spoznajo, kako deluje družba, politika, pridobijo znanje za sodelovanje v družbi kot kompetentni posamezniki. Znanstveniki poudarjajo, da je potrebno pri tem predmetu spodbujati razvoj kritičnega mišljenja in učence spodbujati k razmišljanju, kako bi pripomogli k boljši razvijajoči se družbi s pomočjo svojih kompetenc. Potrebno je, da se naučijo razmišljati tako, da bodo razmišljali trajnostno, delovali strpno do drugih in delovali kot del skupnosti družbe (Mandelc in Banjac, 2016: 5–6).

Uvedba devetletke je vplivala na preimenovanje predmeta, poimenovali so ga državljska vzgoja in etika. Hkrati se je uvedla možnost, da si učenci v devetem razredu med obveznimi izbirnimi vsebinami lahko izberejo predmet državljska kultura. V letu 2008 se je zgodila še ena sprememba. Predmet se je preimenoval iz državljske vzgoje in etike v državljsko in domovinsko vzgojo ter etiko. Pripravili so nov učni načrt in s šolskim letom 2013/2014 se je novo poimenovanje uveljavilo. Pomembno je poudariti, da je, ne glede na spremembo učnega načrta in poimenovanja predmeta, število namenjenih ur predmetu ostalo enako (Oblak in Lavrič, 2019: 35).

Glede na to, da je predmetu namenjeno majhno število ur, in sicer ena ura tedensko v obeh razredih, tako v 7. kot v 8., je ta predmet dojeman kot majhen in ne tako pomemben. Kljub temu ima dolgo ime, kot sem že omenila, se je vmes še preimenoval. Razlog za preimenovanje v še daljše ime je bil poudarek na domoljubju, ljubezni do lastnega doma in domovine. Minister Milan Zver, ki je bil v tistem času minister za šolstvo, je poudaril potrebo po večjem poudarku na patriotizmu v slovenski šoli. Ne glede na to, da se je predmet preimenoval, se poudarek na domoljubju ni poznal v vsebini predmeta (Šimenc, 2011: 140).

Učni načrt predmeta

Sedanji učni načrt poudarja didaktične pristope, s katerimi dosegamo višje kognitivne taksonomne cilje. Učitelj naj spodbuja učence k diskusiji o različnih družbenih in kontroverznih političnih temah, katere temeljijo na konkretnih primerih. Prav tako naj se učitelj poslužuje drugačnih, bolj aktivnih metod poučevanja in naj se trudi pri izboljšanju motivacije učencev (Oblak in Lavrič, 2019: 37).

Kurikulum predmeta domovinska in državljanska kultura in etika predvideva za predmet 35 učnih ur v sedmem in osmem razredu osnovne šole. Vsebina predmeta je pestro obarvana in v osmem razredu zavzema tudi teme s področja znanja o Evropski uniji. Ta znanja niso med osrednjimi temami in treba bi bilo dati več poudarka na to vsebino (Mandelc, 2016: 48).

Poučevanje državljanske vzgoje

Pouk domovinske in državljanske kulture in etike vsebuje nekatere vsebinske elemente tudi iz zgodovine. To pomeni, da imata zgodovina ter domovinska in državljanska kultura in etika nekatere skupne izzive poučevanja, saj se njuni cilji prepletajo in dopolnjujejo. Pri obeh je poudarek na vzgoji aktivnega in odgovornega državljanca, razvoj kritičnega mišljenja, tolerantnosti, sposobnosti neodvisnega razmišljanja, sposobnosti učencev pri sodelovanju in razvijanju interesa za preteklost, sedanost in prihodnost svojega naroda ter širšega evropskega in svetovnega prostora. Pri pouku DKE je pomembno ustrezno interpretiranje politične komunikacije, razumevanje temeljnih demokratičnih načel, tolerance in državljanske angažiranosti (Valič Zupan, 2016: 114).

Če se navezujemo na cilje poučevanja DKE, spoznamo, da poučevanje tega predmeta še zdaleč ni tako preprosto. Treba je spodbujati učence, da razvijajo svoje možnosti pri kritičnem mišljenju, da preizkušajo svoje zmogljivosti, da se aktivno vključujejo v demokratične procese. Pedagoški pristopi, ki naj jih učitelj uporablja pri poučevanju tega predmeta, naj imajo večji poudarek na spodbudi učencev, da sami razmišljajo, izrazijo ideje, lastne presoje. Tukaj ni glavni cilj, da učenci mislijo tako, kot mislijo učitelji in učiteljice, temveč da sami razmišljajo. Tak pristop je usmerjen k »razumevanju različnosti, spoštovanju drugačnosti in zavedanju, da je raznovera družba bistvo sodobnih ureditev in da je treba v taki družbi ne le krepiti, temveč negovati razumevanje in delovanje posameznic in posameznikov, kar bo vodilo k okolju vrednot« (Mandelc in Banjac, 2016: 4).

Pomembno je, na kakšen način se podaja znanje pri tem predmetu in v kolikšni meri so tisti, ki poučujejo ta predmet, ustrezno usposobljeni. Tako kot je pomembna vsebina predmeta, sta pomembna proces učenja in končni cilj poučevanja predmeta. Učenci naj bi se pri tem predmetu naučili znanja in veščin, ki bi jim pomagale pri kasnejšem vključevanju v družbo in pri razvoju kritičnega mišljenja (Mandelc in Banjac, 2016: 5).

Toda večkrat se zgodi, da se takšni cilji ne morejo uresničiti zaradi več omejitev. Prva in najvidnejša je število ur, ki je namenjeno temu predmetu. Le-to je namreč res premalo za tako obširno zastavljene cilje in pričakovanja. Poleg tega je vredno omeniti pogosto pomanjkanje ustreznega osebja, ki bi poučevalo ta predmet, ki je izrazito interdisciplinaren. Tudi vsi učitelji, ki poučujejo ta predmet, niso enakih profilov. Na nacionalnem preverjanju znanja se je pokazalo, »da velja v prihodnjih razpravah o vlogi predmeta načeti vprašanja o povečanju števila ur, o uvajanju tovrstnih vsebin na nižje stopnje izobraževanja in o tem, kako predmet oblikovati, da bi postal del obveznih učnih vsebin tudi v srednješolskem izobraževanju« (Mandelc in Banjac, 2016: 6).

Predlog o uvedbi podobnega predmeta v srednjih šolah je moč zaslediti tudi v drugih člankih. Janko Prunk pravi, da se zaveda velike obremenjenosti srednješolskih, zlasti gimnazijskih predmetnikov, ampak se kljub temu zavzema za to, da se v slovenske srednje šole čimprej uvede predmet državljanska vzgoja, vsaj v zadnji dve leti, če že ne kar vsa štiri leta, kot je to v večini evropskih držav (Prunk, 2006: 14).

Priljubljenost predmeta

Priljubljenost predmeta je eden izmed pomembnih dejavnikov, ki vplivajo na znanje učencev. Študije dokazujejo, da imajo nižji status predmeti, ki imajo vsebine, katere se povezujejo s subjektivnim doživljanjem sveta in konkretno izkušnjo. Med te spada tudi ta predmet. Takšni predmeti od posameznika zahtevajo drugačno mišljenje, bolj kompleksno in lateralno razmišljanje. Rezultat tega je lahko viden v dveh smereh, hkrati spodbuja učenčevo angažiranost, po drugi strani pa predstavlja učencu problem pri prepoznavanju konkretnih znanj in strukturiranih vsebin, ki naj bi jih s pomočjo tega predmeta osvojil. Ti predmeti po navadi učencem vzbujajo občutek nekoristnosti in nezanimivosti (Oblak in Lavrič, 2019: 35).

Več raziskovalcev še pritrjuje »obstoju marginalizacije in negativnega odnosa do predmetov, ki pokrivajo področje državljanske vzgoje«. Vidno je pri tem, da je takšnim predmetom namenjeno manjše število ur in da so po navadi na koncu urnika. Raziskovalci so ugotovili, da

je področje državljanske vzgoje eno od tistih, kjer nastane velika razlika med uradnim in izvedbenim kurikulumom (prav tam, str. 36).

Prav tako se državljanska vzgoja uvršča med najmanj cenjene in priljubljene šolske predmete. Tudi iz raziskave CIVED od IEA leta 1999 je razvidno, da je državljanska vzgoja v vseh 24 sodelujočih državah spadala med učne predmete ali vsebine z nizkim statusom. Raziskovalci se pri razlaganju podatkov opirajo na percepcije učencev, da so vsebine za njih preveč oddaljene od njihovih življenjskih izkušenj in brez pomembne povezave z njihovo prihodnjo zaposlitvijo (prav tam, str. 36).

Raziskave so pokazale pozitivno stran predmeta v tem, da se učencem zdi predmet nezahteven in od njih ne terja velikega intelektualnega izziva. Prav tako so učenci omenili, da jim ni treba vložiti veliko truda, da si pridobijo dobro oceno in da jim ta več pomeni kot znanje, ki ga pridobijo pri predmetu (prav tam, str. 37).

Priljubljenost predmeta domovinska in državljanska kultura in etika je »najbolj odvisna od zanimivosti snovi, pozitivnega vrednotenja dela z učbenikom ter pozitivnega vrednotenja ogleda avdio- in videovsebin. Vpliv zahtevnosti snovi je pričakovano negativen, vendar ni zelo velik. Predmet DKE se je v primerjavi z drugimi predmeti že izkazal kot sorazmerno nezahteven, zato se spremembe v smeri manjšanja zahtevnosti ne kažejo kot smiselne« (prav tam, str. 41).

Dva ključna dejavnika, ki vplivata na priljubljenost predmeta, sta zanimivost snovi in kakovost učbenika. V kolikor bi država izboljšala ta dva dejavnika, bi lahko izboljšala tudi priljubljenost predmeta DKE (prav tam, str. 41).

Učitelji in njihova izobrazba

Ne smemo pozabiti niti na učitelje, ki so zelo pomembni v procesu učenja domovinske in državljanske kulture in etike.

Zgoraj sem omenila, da lahko ta predmet poučujejo učitelji različnih profilov. Pod te spadajo sociologi, filozofi, geografi, politologi, zgodovinarji in teologi. Ne glede na to, da so različnih profilov, bi morala država vse učitelje spodbujati, da se poleg učbenika in delovnega zvezka, ki ga uporabljajo kot pripomoček za učenje, obrnejo tudi na druge vire pomoči pri poučevanju. Obstaja dodatno izobraževanje in tudi razni priročniki za različne vsebinske tematike, ki jih pokriva ta predmet. Ne glede na to, da obstaja veliko drugih virov, jih vsi učitelji, ki poučujejo ta predmet, ne uporabljajo, nekateri niti ne kažejo zanimanja za njihovo uporabo, drugim ni

omogočena udeležba na seminarjih, kjer bi si lahko pridobili dodatna znanja za boljšo razlago (Mandelc, 2016: 49–50).

»Prav zato mora MŠŠ v okviru sistema nadaljnega strokovnega usposabljanja in izobraževanja učiteljev načrtno spodbujati izobraževanje učiteljev za izvajanje ciljev/vsebin državljanske vzgoje v okviru medpredmetnega pristopa. V program izobraževanja morajo biti vključeni različni izvajalci. Zavod RS za šolstvo mora v okviru svojih instrumentov (oblik uporabe gradiv, učbenikov) pripraviti celovit načrt usposabljanja učiteljev. Zavod RS za šolstvo je dolžan poskrbeti tudi za seznanjenost s primeri dobre prakse in za seznanjenost z gradivi oziroma spodbuditi nastanek novih.« (Berle Lakota, Rustja, 2006: 8).

Pri predmetu DKE je eden izmed vsebinskih poudarkov tudi Evropska unija. Le-ta se trudi, da bi se v šolske programe več vključevalo evropske dimenzije. Večkrat pa se zgodi, da učitelji nimajo dovolj znanja in informacij za podajanje teh vsebin. Prav tako je potrebno razmisliti tudi o tem, kako bi te vsebine na ustrezen, razumljiv način razložili učencem (Mandelc, 2016: 36).

V raziskavi, kjer so poleg učencev sodelovali učitelji, so raziskovalci še njih vprašali za mnenje glede načinov poučevanja predmeta. V Sloveniji se učitelji najbolj nagibajo k razvijanju kritičnega mišljenja in poudarjajo pomembnost vrednot. Hkrati so pokazali tudi največ pesimizma ob vprašanju, ki zavzema možnost o soglasju »o tem, kaj naj bi se poučevalo pri državljanski vzgoji« (Justin, 2006: 96).

Učbeniki

Učbeniki imajo pomembno vlogo pri podajanju snovi predmeta in so lahko učiteljem v veliko podporo. Učencem učbenik olajša razumevanje snovi in jim pomaga pri samem procesu učenja. Različni učbeniki imajo različne vplive na učence in učitelje. Le-ti se zaradi tega večkrat ali manjkrat odločijo za uporabo učbenika. V članku Percepcije predmeta domovinska in državljanska kulture ter etika so med seboj primerjali dva učbenika, in sicer učbenik Državlјanska in domovinska vzgoja ter etika založbe i2 in učbenik Domovinska in državljanska kultura ter etika založbe Mladinska knjiga. V tej raziskavi je sodelovalo več šol, ki so imele učbenik založbe i2 kot pa učbenik založbe Mladinska knjiga (Oblak in Lavrič, 2016: 43).

Ugotovili so, da učenci, ki uporabljajo učbenik založbe i2, dojemajo snov predmeta kot bolj zanimivo in tudi snov se jim zdi lažja kot tistim, ki uporabljajo učbenik od Mladinske knjige. Učitelji, ki uporabljajo učbenik od založbe i2, več posegajo po njegovi uporabi in tudi učenci ga večkrat uporabljajo pri razumevanju snovi, medtem ko tisti učitelji, ki uporabljajo drug

učbenik, bolj posegajo po drugih didaktičnih metodah poučevanja in drugih oblikah dela (prav tam, str. 43–45).

Zaradi tega sem se odločila, da si bom učbenik od založbe i2 bolj podrobno ogledala.

Raziskovalna vprašanje oziroma hipoteze

Raziskovalna vprašanja:

Katere vsebine so med najbolj izpostavljenimi pri predmetu DKE (domovinska in državljanska kultura in etika) in predvidenem predmetu AD (aktivno državljanstvo)?

Ali je namen državljanske vzgoje glede na cilje, ki si jih zastavljata predmeta DKE in AD, primarno vzgoja v demokratičnega državljan ali širjenje vednosti o državnem sistemu, institucijah, nacionalni in globalnih dimenzijah politike in družbe?

Ali je državljanska vzgoja v Sloveniji primerljiva z izbranimi državami EU ali na tem področju zaostaja?

Teze:

- Slovenska osnovna šola/šolstvo daje vsebinam demokratičnega državljanstva le malo poudarka in prostora.
- Obstoječi predmeti imajo več poudarka na državljanskih kot domovinskih vsebinah, torej merijo bolj na demokratične kompetence šolarjev kot pa na krepitev domovinske zavesti in vrednot.
- Prikriti kurikulum pomembno vpliva na vzgojo otrok.
- Šola je med najpomembnejšimi ideološkimi aparati države.

Učni načrt za domovinsko in državljansko kulturo in etiko

Začela bom z analizo učnega načrta državljanske in domovinske vzgoje ter etike za osnovno šolo, in sicer za sedmi in osmi razred. Za oba razreda posebej je razpisanih 35 učnih ur, če pa je šola dvojezična, je za ta predmet namenjeno manjše število ur – 17, 5 – tako v sedmem kot tudi v osmem razredu. Vidimo lahko, da je za šolo, ki ni dvojezična, namenjenih skupno 70 ur za ta predmet, medtem ko je število ur za dvojezično šolo precej bolj skromno, skupaj le 35 ur za oba razreda (Karba et al., 2011: 1).

Oprla se bom na učni načrt, ki je dostopen na internetni strani in je bil sprejet leta 2011. Izdalo ga je Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo (Karba et al., 2011: 2).

Učni načrt se začne s poglavjem o opredelitvi predmeta, v katerem je po točkah naštet, katera temeljna znanja učenci dobijo pri pouku tega predmeta. V naštetem se omenjajo človekove in otrokove pravice, znanje o politični ureditvi naše države in Evropske unije, kakšne vloge ima posameznik kot družbeno bitje, kakšna je njegova vloga v različnih skupnostih, omenja se tudi premagovanje predsodkov do drugih in drugačnih, etnična načela, družbena načela in pravila javnega in političnega življenja v demokratični, pravni in socialni državi Sloveniji, znanje o mednarodnem sodelovanju, prav tako se omenja tudi verske in filozofske sisteme. V zadnji točki je poudarek na splošnih vprašanjih sveta in usmerjanje v trajnostno reševanje le-teh. (Karba et al., 2011: 5).

Že na področju temeljnih znanj lahko opazimo, da je poudarek na tem, da se pridobijo znanja o pravilih javnega in političnega življenja v demokratični, pravni in socialni državi Sloveniji, torej je poudarek na znanju o demokraciji in o družbenih sistemih, ki delujejo v naši državi.

Predmet lahko pri učencih spodbuja tudi razvoj različnih veščin, od tega, da se razvije veščina za presojanje družbenih in etičnih dilem in vprašanj, da znajo komunicirati in argumentirati v kontekstu demokratičnega javnega prostora, da se spodbuja veščina »obveščenega, kritičnega, konstruktivnega in angažiranega družbenega delovanja« in spodbuja k vseživljenjskemu izobraževanju (Karba et al., 2011: 5).

Poudarek je na tem, da učenci sami kritično razmišljajo in presojajo družbena vprašanja. Omenja se demokratični javni prostor, učenci si pridobijo veščine za komuniciranja v njem.

Opredelitvi predmeta sledijo splošni cilji, ki se delijo v tri skupine, prva je k razvoju politične pismenosti, druga k razvoju kritičnega mišljenja in tretja k dejavnemu vključevanju učencev v družbeno življenje. Vsaka ima svoje cilje. Pri vsaki skupini bom povzela glavne cilje (Karba et al., 2011: 6–7).

Pri prvi skupini, ki se usmerja k razvoju politične pismenosti, lahko opazimo cilje, kot so seznanjanje z ustrojem in delovanjem skupnosti, družbe, države, mednarodnih povezav in globalnih skupnosti, temeljnimi načeli demokratičnega odločanja, poznavanje človekovih in otrokovih pravic, razumevanje pojmov pravna in socialna država, seznanitev »z mednarodnimi razmerami in dogajanjem ter vlogo Slovenije na političnem, gospodarskem in vojaškem področju«, omenja se »premislek o različnih razmerah, v katerih živijo ljudje v različnih delih

sveta« in na koncu beseda o nacionalno-varnostnem sistemu v Sloveniji in po svetu (Karba et al., 2011: 6).

Druga skupina se osredotoči na razvoj kritičnega mišljenja, spodbuja razprave o etičnih načelih, ki se navezujejo na človekove in otrokove pravice in tiste, ki so pomembne za demokratično odločanje, pogovor o človekovih in otrokovih pravicah ter kršenjem le-teh, presojanje stereotipov, »premislek o družbenih konfliktih«, »razumevanje razmerij med pojmi domovine, države, državljanstva in narodne pripadnosti« (Karba et al., 2011: 6).

Tretja, zadnja skupina govori o ciljih, ki poudarjajo »uveljavljanje demokratičnih postopkov v okviru šole in kjerkoli je to mogoče«, volitve, na »odgovorno in kritično državljanstvo«, učence se spodbuja k udeležbi v državljanskih akcijah in k sodelovanju v lokalnem okolju ter k izvajanju humanitarnih dejavnosti in v vključevanje v razprave glede oddelčne in šolske skupnosti (Karba et al., 2011: 6).

Učnemu načrtu sledijo operativni cilji in vsebine predmeta. Ne bom naštevala vseh operativnih ciljev, niti ne vse vsebine, temveč samo vsebinske sklope, ki so opisani. Sledijo si po vrstnem redu, v sedmem razredu so naslednji: 1) Posameznik, skupnosti, država, 2) Skupnost državljanov Republike Slovenije, 3) Slovenija je utemeljena na človekovih pravicah, 4) Verovanje, verstva in država (Karba et al., 2011: 11).

V osmem razredu se vsebina nadaljuje z 5) Demokracija od blizu, 6) Finance, delo in gospodarstvo, 7) Slovenija, Evropska unija, svet, 8) Svetovna skupnost (Karba et al., 2011: 12–14).

Preko vsebinskih sklopov lahko vidimo, da se vsebina stopnjuje glede na abstraktnost in oddaljenost učencev od vsebine. Začne se s posameznikom, skupnostjo in državo, konča pa s svetovno skupnostjo.

Učni načrt za državljansko in domovinsko vzgojo ter etiko poleg naštetih sklopov vsebuje tudi sklop, ki določa standardna znanja in sklop didaktičnih priporočil, ki lahko veliko pomaga učiteljem (Karba et al., 2011: 15–22).

Analiza učbenikov za domovinsko in državljansko kulturo in etiko

Podrobneje si bom ogledala učbenika za sedmi in osmi razred od založbe i2, ki sta bila izdana leta 2014 (Justin, 2014). Oba sta dostopna na internetu. V obeh so vsebinski sklopi, ki so naštetih v učnem načrtu in so razporejeni v enak vrstni red, kot je naveden zgoraj.

Učbenika sta si vizualno podobna. Na začetku, preden se začne snov, je na eni strani legenda znakov, ki se pojavljajo v učbeniku. Prvi znak, na katerem je narisana ena oseba, pomeni, da na ta vprašanja odgovarja sam posameznik, drugi znak, kjer so narisane tri osebe, pomeni, da učenci na to vprašanje oblikujejo odgovor v skupinah, tretji znak, kjer je več oseb, se navezuje na vprašanja, ki so namenjena skupnemu pogovoru vseh učencev in učenk. Zadnji znak je vprašaj, ki označuje vprašanja za preverjanje in razumevanje znanja.

V učbenikih nato sledi snov, ki je razvrščena po poglavjih. Vsako poglavje ima več podpoglavij. Veliko je raznovrstnega slikovnega gradiva, prisotne so tudi karikature in ne tako resne slike za lažje razumevanje. Preko danih slik in karikatur ni zaznati, da so v pretežnem številu na sliki osebe moškega spola ali osebe ženskega spola. Slike so različne, ne pojavlja se samo ena karikatura večkrat, ampak se le-te menjujejo. V besedilu so nekatere besede ali besedne zveze krepko označene in poudarjene. To pomaga pri lažjem razumevanju snovi in učencem pomaga pri spoznanju, katere so tiste pomembne informacije v danih vsebinah. Tako se lažje orientirajo pri samem učenju. Vse pomembne besede niso obarvane le s črno barvo, temveč tudi z rdečo in drugimi barvami, kar še bolj pritegne učenčevo pozornost.

Besedilo je urejeno v več odstavkov, ki niso predolgi, nekateri imajo pobarvano ozadje, da se lažje razlikujejo od drugih. Na nekaterih straneh je moč zaslediti tudi okvirček, ki se imenuje besednjak in je namenjen novim besedam in njihovi razlagi. Ko se vsebinski sklop zaključi, so na zadnji strani vprašanja za preverjanje znanja in razumevanja. Povzemajo vso snov in dajo pomembne poudarke na znanje, ki ga učenci pridobijo. S temi vprašanji si lahko pomagajo tako učitelji pri preverjanju znanj učencev kot tudi učenci pri ponavljanju snovi in pri samem procesu učenja.

Vizualno sta učbenika barvita, urejena. Sklopi in barvita ozadja odstavkov v njih se razlikujejo glede vsebinskih sklopov. Vsak ima svojo barvo in tudi glede na barvo sklopa so pobarvane pomembne besede, nekje so rdeče, drugje modre, ponekod drugih barv. Učbenika sta pregledna in sistematično tako urejena, da si lahko učenec sam pomaga z njima pri učenju.

Učni načrt za predmet aktivno državljanstvo

Učni načrt za predmet aktivno državljanstvo je namenjen splošni in strokovni gimnaziji. Za ta predmet bo namenjeno 35 ur. Pričel se bo izvajati s šolskim letom 2020/2021, takrat začne veljati nov učni načrt, ki predvideva, da bodo imeli dijakinje in dijaki v tretjem letniku ta predmet na urniku. Torej nas ločijo še tri leta od začetka izvajanja tega predmeta.

Predmet je sestavljen iz štirih tem, ki se medsebojno prepletajo. Opazimo lahko, da je prisotna delitev znanj na obvezna in izbirna znanja. Tista znanja, ki so obvezna, so pomembna za splošno izobrazbo, tista, ki so izbirna, lahko učitelj obravnava glede na zmožnost in interese dijakov.

Prva tema, Državljan – posameznik, se navezuje na demokracijo in avtonomne državljane ter človekove pravice in sobivanje. Cilji te teme so, da dijakinje in dijaki razumejo družbena pravila, pojem demokracije in kako je ta vezan na avtonomijo posameznika, da se spodbuja kritično mišljenje, »raziskujejo odnos med demokracijo, družbeno pravičnostjo, svobodo in enakostjo«, spoznavajo človekove pravice in prepoznajo »negativne posledice stereotipov, predsodkov, nestrpnosti, izključevanja in diskriminacije«, usposablajo se za razpravljanje v javni razpravi. Za izbirna znanja je pri tej temi določeno, da dijakinje in dijaki »razumejo, kako prepričanja in vrednote vplivajo na (politične) odločitve ljudi«, »raziskujejo pomen različnih oblik pripadnosti za posameznika in skupnost: nacionalna, etnična, verska ..., patriotizem in kozmopolitizem« (Šipuš et al., 2019: 6–7).

Druga tema, Sodelovanje v skupnosti, vsebuje znanja o civilni družbi in delovanju in pomenu gospodarskega sistema. Dijakinje in dijaki spoznavajo strukturo in delovanje civilne družbe, »analizirajo vlogo medijev v sodobni družbi«, »razumejo pomen svobode govora in možnosti njenih zlorab«, spoznajo temeljna »načela delovanja gospodarstva«, trajnostne gospodarske prakse, »analizirajo položaj mladih na trgu dela in njihove zaposlitvene možnosti«. Izbirna znanja pri tej temi so ta, da dijakinje in dijaki »raziskujejo priložnosti in nevarnosti, povezane s svetovnim spletom in novimi komunikacijskimi tehnologijami«, »na primerih raziskujejo pomen digitalizacije za spremembe v družbi na različnih področjih« (Šipuš et al., 2019: 7–8).

Tretja tema, Državljan Republike Slovenije, zavzema znanja države, demokracije in državljanstva v Republiki Sloveniji ter znanja iz ustave in političnega sistema Republike Slovenije. Tu so obvezna znanja o pojmu politika, država, demokracija, učenci se seznanijo z različnimi načini pridobitve državljanstva v Republiki Sloveniji, »kritično vrednotijo sodobne izzive in dileme demokratičnih ureditev«, seznanijo se s pomembnostjo ustave, kako deluje kot najvišji pravni akt, pojasnijo pojma socialna in pravna država, razložijo delovanje političnega sistema v Republiki Sloveniji in »utemeljujejo pomen aktivnega državljanstva«. Izbirno znanje je pri tej temi samo to, da »razložijo delovanje lokalne samouprave in primerjajo oblast na državni in lokalni ravni« (Šipuš et al., 2019: 8–9).

Četrta, zadnja tema: Državljan Evropske unije in sveta, se navezuje na znanja o Evropski uniji in svetu ter globalizaciji. Dijaki spoznajo institucijo Evropske unije, pojma transnacionalnost

in globalizacija ter kako globalizacija vpliva na življenje. Pod izbirnim znanjem je tukaj več možnosti, dijaki »vrednotijo omejitve in dileme evropskega povezovanja«, »razpravljajo o dilemah medkulturnih odnosov«, »presojuje vzroke in posledice globalnih migracij«, »analizirajo pojem trajnostnega razvoja«, »raziskujejo in načrtujejo aktivnosti za varovanje človekovih pravic« (Šipuš et al., 2019: 8–10).

Učni načrt poleg naštetega sestavljajo še standardi znanja, didaktična priporočila, sklop, ki se navezuje na preverjanje in ocenjevanje znanja ter sklop, ki opredeljuje, katera potrebna znanja morajo imeti učitelji tega predmeta. Zanimivo je, da »aktivno državljanstvo lahko poučuje učitelj z znanji s področja visokošolskega izobraževanja sociologije, filozofije, zgodovine, geografije ali politologije« (Šipuš et al., 2019: 15).

Učni načrt za sociologijo

Učni načrt za sociologijo predpisuje predmetu 70/210 ur. Osnovni nivo sociologije zavzema 70 ur, maturitetni nivo pa 210 ur (Popit et al., 2008: 1).

Splošni cilji zavzemajo kompetence iz različnih področij: dijaki zaznajo družbene probleme, procese in pojave, razumejo družbene in individualne probleme v kontekstu širše družbene in kulturne perspektive, razumejo temeljne sociološke koncepte in teoretične pristope, sposobni so refleksije »lastnega socialnega položaja in oblikovanja stališč, prepričanj, predsodkov, razumejo večplastnost družbenega in osebnega življenja, sposobni so kritičnega mišljenja, sposobni so analizirati in kritično vrednotiti različne podatke in izsledke družboslovnih raziskav, sposobni so »izdelave enostavnejših socioloških raziskav«, sposobni so »strokovnega, argumentiranja in strpnega izražanja lastnih stališč«, sposobni empatije, demokratičnega državljanstva in povezovanja socioloških znanj z drugimi znanstvenimi področji (Popit et al., 2008: 6).

Opisala bom vsebinske sklope za osnovni nivo in cilje.

Prva vsebinsko poglavje, Posameznik – družba – sociologija, se navezuje na naslednje cilje: dijakinja in dijaki razumejo, da je individualno obnašanje pomembno za širše družbene, kulturne in zgodovinske okoliščine, razumejo družbo in kulturo ter spoznajo več različnih teoretskih pristopov (Popit et al., 2008: 7).

Drugo poglavje, Identiteta in kultura, daje poudarek razumevanju procesa socializacije, različnih pojmovanj starostnih obdobj v različnih družbah, »kulturo kot način življenja«,

»vrednot, norm, navad, nadzora in sankcij za delovanje družbe in posameznikov«, razumevanju lastne kulture in drugih kultur (Popit et al., 2008: 7–8).

Tretje poglavje: Družbene različnosti in neenakosti. Tukaj cilji opredeljujejo razumevanje pripisanih in pridobljenih statusov, razlik med biološkim in družbenim spolom, pomen etnične identitete, družbene neenakosti z vidika starosti, družbeno stratifikacijo, proces samoreprodukcije elit za družbeno stratifikacijo, vpliv družbene neenakosti, učenci razumejo vzroke in različne razlage revščine in socialne izključenosti ter pomen socialne države (Popit et al., 2008: 10).

Četrto poglavje, Odločanje v skupnosti, se navezuje na razumevanje, da je pomen moči in oblasti pri odločanju v družbi pomemben, da so različni načini oblikovanja in delovanja modernih držav, učenci analizirajo dileme moderne demokracije, razumejo demokratično družbo, pomen socialne države, pomen nacionalne države in spoznajo načine odločanja v mednarodnih skupnostih (Popit et al., 2008: 11).

Peto poglavje, Izzivi sodobnega sveta, da poudarek na razumevanje globalizacije na več področjih, učenci »znajo oceniti priložnosti in tveganja sodobnega sveta« (Popit et al., 2008: 12).

Šesto poglavje, Načini in metode raziskovanja v sociologiji, govori predvsem o ciljih, ki se navezujejo na različne principe znanstvenega raziskovanja. Omeni se razumevanje problematike »objektivnega, veljavnega in zanesljivega preučevanja družbenih procesov in pojavov«, učenci spoznajo različne načine raziskovanja in metode pridobivanja dokazov, »znajo uporabiti različne pristope in metode družboslovnega raziskovanja«, »razumejo problematiko vzorčenja«, »pripravijo raziskovalni načrt ali enostavnejšo raziskovalno nalogo« (Popit et al., 2008: 13).

Učni načrt poleg osnovnega nivoja zavzema vsebinski sklop za maturitetni nivo, ki zavzema naslednja poglavja: 1) Družba – zdravje, telo, bolezen, 2) Družina, 3) Šolanje, 4) Religija in verovanjski sistemi, 5) Odklonskost in kriminaliteta, 6) Množični mediji in komunikacije, 7) Znanost – družbeni razvoj in ekološka vprašanja, 8) Delo, moderne družbene organizacije in prosti čas (Popit et al., 2008: 14–20).

Primerjava temeljnih ciljev predmeta aktivno državljanstvo in sociologija

Naštela bom nekaj ciljev, ki so si podobni in so naštet v učnem načrtu za sociologijo in v učnem načrtu za aktivno državljanstvo.

Dijakinje in dijaki:

Sociologija:

- »sposobnosti za demokratično državljanstvo« (Popit et al., 2008: 6).

Aktivno državljanstvo:

- »usposablja se za razumevanje delovanja družbe in demokratičnih procesov v njej,«
- »pridobivajo in nadgrajujejo znanje o delovanju demokratičnih/političnih institucij v Republiki Sloveniji, Evropski uniji in globaliziranem svetu« (Šipuš et al., 2019: 5).

Sociologija:

- »sposobnosti kritičnega, na znanju utemeljenega odnosa do družbenega delovanja«,
- »sposobnost za analizo in kritično vrednotenje različnih podatkov in izsledkov družboslovnih raziskav in različnih vrst informacij, gradiv in virov« (Popit et al., 2008: 6).

Aktivno državljanstvo:

- »razvijajo sposobnost za kritično presojo lastnih in prepričanj drugih in za razmislek o lokalnih, nacionalnih, evropskih in globalnih problemih sodobnega sveta,«
- »razvijajo kritično razumevanje sodobnih medijev, oblikujejo stališča do priložnosti in omejitev medijskega poročanja« (Šipuš et al., 2019: 5).

Sociologija:

- »sposobnosti refleksije lastnega socialnega položaja in oblikovanja stališč, prepričanj, predsodkov in delovanj kot temelja za vključevanje v družbeno življenje ter strpno in odgovorno ravnanje« (Popit et al., 2008: 6).

Aktivno državljanstvo:

- »razvijajo spretnosti poslušanja drugih, sporočanja svojih stališč in sodelovanja pri oblikovanju skupnih odločitev«,

- »razvijajo kritično razumevanje sodobnih medijev, oblikujejo stališča do priložnosti in omejitev medijskega poročanja« (Šipuš et al., 2019: 5).

Sociologija:

- »občutljivost za zaznavanje družbenih problemov, procesov in pojavov«,
- »razumevanje družbenih in individualnih problemov v kontekstu širše družbene in kulturne perspektive« (Popit et al., 2008: 5).

Aktivno državljanstvo:

- »razvijajo občutljivost za zaznavanje aktualnih problemov šole in okolja ter sposobnosti za njihovo reševanje in oblikovanje pobud v šolskem, lokalnem in širšem okolju tudi s pomočjo medvrstniškega in medgeneracijskega sodelovanja« (Šipuš et al., 2019: 5).

Sociologija:

- »sposobnost strokovnega, argumentiranega in strpnega izražanja lastnih stališč«,
- »sposobnost empatije in strpnost do različnosti« (Popit et al., 2008: 6).

Aktivno državljanstvo:

- »razvijajo stališča, povezana s spoštovanjem posameznika in sprejemanjem različnosti, empatijo, premagovanjem predsodkov, strpnim sobivanjem, solidarnostjo, prostovoljstvom in medgeneracijskim sodelovanjem« (Šipuš et al., 2019: 5).

Vidimo lahko, da si je veliko ciljev pri teh dveh predmetih med seboj podobnih.

Odgovori na zastavljena raziskovalna vprašanja

Katere vsebine so med najbolj izpostavljenimi pri predmetu DKE (domovinska in državljanska kultura in etika) in predvidenem predmetu AD (aktivno državljanstvo)?

Če bi želela odgovoriti na zgoraj zastavljeno vprašanje glede predmeta DKE, bi glede na našete vsebinske sklope lahko sklepala, da so te vsebine tiste, ki se navezujejo na državljansko vzgojo in ne toliko na domovinsko vzgojo. Poudarek je na razumevanju delovanja naše države in demokracije.

Podobno lahko odgovorim za predmet aktivno državljanstvo, kjer so najbolj izpostavljene vsebine tiste, ki se opirajo na samo razumevanje delovanja naše države, na demokratično ureditev in na znanje o Evropski uniji.

Pri obeh predmetih se poudarja pomembnost razumevanja delovanje naše države, učenke in učenci, dijakinje in dijaki morajo razumejo, kako deluje sistem v državi, spodbuja se kritično mišljenje in demokratično sodelovanje v naši družbi.

Ali je namen državljske vzgoje glede na cilje, ki si jih zastavljata predmeta DKE in AD, primarno vzgoja v demokratičnega državljana ali širjenje vednosti o državnem sistemu, institucijah, nacionalni in globalnih dimenzijah politike in družbe?

Glede na cilje, ki so zastavljeni za predmet DKE, se mi ne zdi, da ima vzgoja v demokratičnega državljana primerno mesto, niti da je večji poudarek na vednosti o državnem sistemu, institucijah, nacionalni in globalnih dimenzijah politike in družbe. Cilji, ki zavzemajo obe področji, se večkrat pojavljajo v različnih dimenzijah in se med seboj prepletajo.

Cilji, ki so prisotni pri predmetu aktivno državljanstvo, se navezujejo tako na vzgojo v demokratičnega državljana kot tudi na širjenje vednosti o državnem sistemu. Res pa je, da se pri tem predmetu večkrat pojavljajo cilji, ki zaznamujejo vednost o državnem sistemu, institucijah, nacionalnih in globalnih dimenzijah politike in družbe. Tako se bom pri tem predmetu opredelila, da je večji poudarek na širjenju vednosti o državnem sistemu, vendar se ne glede na to tudi cilji za vzgojo v demokratičnega državljana velikokrat pojavijo. Že samo, če pogledamo, katere so glavne teme učne snovi, lahko opazimo, da je velik poudarek na poznavanju državnega sistema. Teme so Državljan – posameznik (demokracija in avtonomni državljanji, človekove pravice in sobivanje), Sodelovanje v skupnosti (civilna družba, delovanje in pomen gospodarskega sistema), Državljan Republike Slovenije (Država, demokracija in državljanstvo RS, Ustava in politični sistem RS), Državljan Evropske unije in sveta (Evropska unija, svet in globalizacija).

Ali je državljska vzgoja v Sloveniji primerljiva z izbranimi državami EU ali na tem področju zaostaja?

Na to vprašanje bom odgovorila s pomočjo podatkov raziskave CIVED 1999, ki je bila predhodnica raziskave ICCS. V tej raziskavi so sodelovale Avstrija, Bolgarija, Ciper, Češka, Danska, Estonija, Finska, Grčija, Irska, Italija, Latvija, Lihtenštajn, Litva, Luksemburg, Malta, Nizozemska, Norveška, Poljska, Ruska federacija, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Švica, Anglija, Belgija (flamski del) (Klemenčič in Štremfel, 2011: 112).

Mednarodna organizacija IEA je imela raziskavo o državljski vzgoji in izobraževanju v letih 1999 in 2000. Ta je potekala v 28 državah, njen namen pa je bil pridobiti podatke iz več držav

za področje demokratičnega državljanstva, vzgoje za demokracijo in posledično nov vpogled za nove možnosti za teoretično-empirični pristop za vprašanja, ki zadevajo politiko in izobraževalno prakso »na vsebinskem področju vzgoje mladih za večkulturnost, spoštovanje različnosti in sprejemanje drugačnosti ter vzgoje za demokracijo.« (prav tam, str. 102–103).

Ta raziskava je razkrila, da se slovenski učenci statistično pomembno ne razlikujejo v znanju s področja državljankega izobraževanja v primerjavi z drugimi državami. Slovenski učenci razumejo »temeljne demokratične ideale in procese, po drugi strani pa je razumevanje demokratičnih vrednot in institucij površno«. Slovenski učenci ne zaupajo toliko v državne institucije in imajo bolj negativno stališče za begunce kot učenci v ostalih državah. Na teh dveh področjih lahko vidimo, da se pojavi tudi manjše znanje, po čem sklepamo, »da bi bilo mogoče netolerantnost in nezaupanje zmanjšati s kvalitetnejšim izobraževanjem« (prav tam, str. 105–106).

»Za CIVED 1999 se zdi, da je bil vpliv na edukacijsko politiko pri nas relativno majhen, kar lahko utemeljimo tudi z določenim delom rezultatov te mednarodne raziskave. Podatki so namreč pokazali dokaj visoko naklonjenost vsemu, kar je povezano z nacionalno identiteto in domovino, pa smo kljub temu v letu 2008 spremenili učni načrt za obvezni predmet Državljanstva vzgoja in etika (imenu predmeta je bilo dodano poimenovanje domovinska, spremenile (dodale) pa so se tudi določene vsebine). Na drugi strani pa se zdi, da utegne imeti ICCS 2009 večji vpliv na nacionalno oblikovanje politik na področju edukacije. V letu 2011 je bila namreč zaključena evalvacijska študija koncepta državljanstva vzgoje v Sloveniji (ki se delno opira tudi na rezultate raziskave ICCS, ponekod tudi na rezultate trendov v dosežkih in stališčih učencev, kar pomeni tako na rezultate CIVED kot ICCS) (Klemenčič 2011: 295-296).« (Klemenčič in Štremfel, 2011, citirano od Klemenčič 2011: 295–296)

Analiza danih tez

- **Slovenska osnovna šola/šolstvo daje vsebinam demokratičnega državljanstva le malo poudarka in prostora.**

Pri vseh treh skupinah splošnih ciljev za predmet DKE se vsaj v enem cilju dotaknejo demokratične ureditve in spoznanja o demokratičnem sodelovanju. Naštela bom cilje, ki se navezujejo na demokracijo v vseh treh skupinah.

- »Seznanjanje s temeljnimi načeli demokratičnega odločanja in z demokratičnimi institucijami v lokalnem okolju, Sloveniji in Evropski uniji in svetovnih skupnostih« (Karba et al., 2011: 6).

»Seznanjanje z etičnimi načeli, ki utemeljujejo demokratično odločanje« (Karba et al., 2011: 6).

»Uveljavljanje demokratičnih postopkov v okviru šole in kjerkoli je to mogoče« (Karba et al., 2011: 6).

Sklepam lahko, da se pri splošnih ciljeh vidi, da je poudarek na vsebinah demokratičnega državljanstva in da moja dana teza, da je le-teh vsebin malo pri predmetu domovinska in državljanska kultura in etika, ne drži.

Pri predmetu aktivno državljanstvo je prav tako moč zaznati cilje, ki imajo demokratične vsebine in so eni izmed pomembnejših. Pri raziskovalnem vprašanju sem se težje opredelila glede tega, ali je večji poudarek na vzgoji v demokratičnega državljan ali na širjenje vednosti o državi. Razvidno je, da je prisotnih veliko ciljev, ki se navezujejo na demokratično delovanje posameznikov. Vsebina demokratičnega državljanstva spada pod prvo temo pri vsebinah predmeta aktivno državljanstvo. Za dijakinje in dijake so cilji, ki se navezujejo na demokratično državljanstvo prisotni v več temah. Naštela bom nekaj ciljev, ki to potrjujejo:

- »razumevanje potrebnost družbenih pravil (zakonov), ki omejujejo in omogočajo svobodo posameznika« (Šipuš et al. 2019: 6),
- »raziskujejo večpomenskost pojma demokracija ter povezanost demokracije z avtonomijo posameznika« (Šipuš et al. 2019: 6),
- »raziskujejo odnos med demokracijo, družbeno pravičnostjo, svobodo in enakostjo« (Šipuš et al. 2019: 6),
- »usposablja se za sodelovanje v javni razpravi, za premislek in zagovor lastnih stališč, sprejemanje različnosti pogledov, poslušanje stališč drugih in skupno iskanje (kompromisne) rešitve« (Šipuš et al. 2019: 7),
- »razumejo pomen svobode govora in možnosti njenih zlorab« (Šipuš et al. 2019: 7),
- »opredelijo pojem država, raziskujejo zgodovinske izvore moderne države in primerjajo demokratične ter nedemokratične ureditve« (Šipuš et al. 2019: 8),
- »raziskujejo pojem demokracije in opredelijo značilnosti neposredne, predstavniške in liberalne demokracije« (Šipuš et al. 2019: 8),
- »kritično vrednotijo sodobne izzive in dileme demokratičnih ureditev, kot so negativne podobe politike, politična apatija, nižanje starostne meje za pridobitev volilne pravice, e-volitve« (Šipuš et al. 2019: 9),

- »spoznavajo institucije EU in njihove ključne pristojnosti, primerjajo potek volitev v nacionalni in evropski parlament« (Šipuš et al. 2019: 9).

Tezo bi lahko ovrгла tako pri predmetu DKE kot tudi pri predmetu aktivno državljanstvo. Pri obeh je namreč iz danih ciljev razvidno, da je velik poudarek na vsebinah demokratičnega državljanstva.

- **Obstoječi predmeti imajo več poudarka na državljanskih kot domovinskih vsebinah, torej merijo bolj na demokratične kompetence šolarjev kot na krepitev domovinske zavesti in vrednot.**

Po analizi splošnih ciljev za predmet DKE drži druga teza. Cilji, ki bi se neposredno opredelili na domovinske vsebine in ne na državljanske, so v precej malem številu. Izrecno o tem govori samo en cilj pri drugi skupini: »razumevanje razmerij med pojmi domovine, države, državljanstva in narodne pripadnosti« (Karba et al. 2011: 6), samo tu se pojavi ta pojem narodne pripadnosti. Medtem lahko ciljev o državljanstvu in spodbujanju demokratičnih kompetenc šolarjev najdemo več:

- »seznanjanje s temeljnimi načeli demokratičnega odločanja in z demokratičnimi institucijami v lokalnem okolju, Sloveniji in Evropski uniji in svetovnih skupnostih«,
- »razumevanje pojmov, kot sta pravna in socialna država« (Karba et al. 2011: 6),
- »seznanjanje z mednarodnimi razmerami in dogajanjem ter vlogo Slovenije v njih na političnem, gospodarskem in vojaškem področju« (Karba et al. 2011: 6),
- »seznanjanje z etičnimi načeli, ki utemljujejo demokratično odločanje« (Karba et al. 2011: 6),
- »razumevanje razmerij med pojmi domovine, države, državljanstva in narodne pripadnosti« (Karba et al. 2011: 6),
- »uveljavljanje demokratičnih postopkov v okviru šole in kjerkoli je to mogoče« (Karba et al. 2011: 7),
- »priprava na sodelovanje v volitvah in na odgovorno ter kritično državljanstvo« (Karba et al. 2011: 7),
- »spodbujanje in omogočanje udeležbe učencev v državljanskih akcijah in dejavnostih civilne družbe v lokalnem okolju« (Karba et al. 2011: 7).

Pri predmetu aktivno državljanstvo bi lahko rekla podobno. Veliko več je poudarka na državljanskih vsebinah kot domovinskih. Verjetno je pri tem predmetu to bolj razumljivo, saj

se imenuje aktivno državljanstvo in nima v imenu besede domovina. Izbirna vsebina poda en cilj za dijake, da raziskujejo različne oblike pripadnosti za posameznika in skupnost: nacionalna, etnična, verska..., patriotizem in kozmopolitizem. Na državljanskih vsebinah je poudarek skoraj pri vseh vsebinskih sklopih.

Potrjujem dano tezo na podlagi analize temeljnih ciljev pri predmetih DKE in AD.

- **Prikriti kurikulum pomembno vpliva na vzgojo otrok.**

Da prikriti kurikulum pomembno vpliva na vzgojo otrok, lahko potrdim s pomočjo avtorjev, kot so Freire (2019: 45–65), Apple (2018) in Bahovec in Kodelja (1991: 56–61). Vsi namreč opozarjajo na to, da se v šolah oblikujejo vzorci vedenja, dogaja se reprodukcija družbe in ideologija vladajočega razreda.

- **Šola je med najpomembnejšimi ideološkimi aparati države**

To tezo lahko potrdim s pomočjo Althusserja (Althusser, 2018: 79–81), ki pravi, da je šola najpomembnejši ideološki aparat države, saj noben drug ideološki aparat države ne zavzema celotne populacije v državi za toliko časa. V šolo moramo prebivalci začeti hoditi že pri rosnih letih in 5 dni v tednu po več ur. Hkrati se tako ohranja predajanje vladajoče ideologije in reproduciranje družbenih razmerij. Vladajoča ideologija preko tega aparata države lahko najbolj in najdlje časa vpliva na svoje državljane. Ravno zaradi tega je šola med najpomembnejšimi ideološkimi aparati države.

Zaključek

Za Slovenijo so pomembne različne dimenzije državljske vzgoje, ki se pojavljajo na različnih ravneh. Ena najpomembnejših ravni je zagotovo šolska raven. Šola je ena izmed najpomembnejših ideoloških aparatov države in pomembno vpliva na podajanje prikritega kurikulumu in vladajoče ideologije. Že Althusser (Althusser, 2018: 79–81) omeni, da je šola tisti ideološki aparat, ki je državi in vladajočemu razredu zelo pomemben, saj šola zavzame celotno populacijo že ko le-ta odrašča. Šola je sicer brezplačna, ampak obvezna. Posamezniki morajo obiskovati šolo 5 dni v tednu po več ur. Hkrati je to čas, ko posamezniki pridobivajo nova znanja, katera so sprejeta s strani družbe in oblikujejo družbeno sprejemljive oblike obnašanja.

Šola je zaradi tega idealen prostor, kjer lahko posamezniki dobijo znanje o državljski vzgoji. Vsaka država ima svojo obliko državljske vzgoje, med seboj pa se razlikujejo glede tega, koliko poudarka dajo na ta predmet in ali je predmet, vezan na državljsko vzgojo, prisoten v kurikulumu za osnovno šolo ali tudi v kurikulumu za srednjo šolo. Pri nas je trenutno prisoten predmet s temi vsebinami samo v osnovnih šolah, se je pa že oblikoval učni načrt za predmet, ki bo imel državljsko vsebino za srednje šole.

V diplomski nalogi sem se sprva osredotočila na teoretični vidik pomembnosti poučevanja državljske šole in nato na analizo učnih načrtov za državljsko in domovinsko vzgojo ter etiko, za predmet, ki se bo na novo izvajal v srednjih šolah – aktivno državljanstvo – in predmet sociologija, ki se že izvaja na gimnazijah in srednjih strokovnih šolah ter že vsebuje nekatere vsebinske sklope, ki se navezujejo na državljsko vzgojo. Pri analizi učnega načrta za sociologijo in aktivno državljanstvo sem opazila, da se nekateri temeljni cilji predmetov pojavljajo pri obeh, le v drugačnih zapisih. Veliko je ciljev, ki so si med seboj podobni in zaradi tega bi bilo verjetno dobro, da bi se, preden bi se pričel izvajati predmet aktivno državljanstvo, pregledalo še učni načrt za sociologijo in cilje malo spremeniti ali prilagoditi. Po drugi strani je morda dobro imeti v srednji šoli dva predmeta, ki imata več ciljev v smeri demokratične vzgoje in širjenja vednosti o državnem sistemu. Če bosta poudarek na te stvari imela dva predmeta, lahko pripomoremo k temu, da bodo mladi bolj ozaveščeni na tem področju, da bodo bolj demokratično ravnali in delovali kot aktivni in ne pasivni državljani.

Po pregledanih ciljeh sem ugotovila tudi to, da je večji poudarek na državljskih temah kot na domovinskih. Pri vseh treh predmetih je moč zaznati velik poudarek na razumevanju delovanja

države, na spodbujanju k demokratičnemu sodelovanju. Dobro bi bilo, če bi se dodale kakšne teme na temo domoljubja, posledično bi lahko lažje pričakovali, da se bo pri učencih in dijakih razvilo domoljubje in da bodo poznali svojo zgodovino.

Ne glede na to, da je Slovenija dokaj mlada država, se je ime predmeta, ki je trenutno domovinska in državljanska kultura in etika, nekajkrat spremenilo. Sama vsebina se niti ni tako drastično spreminjala. Večkrat je bilo v literaturi povedano, da učence tako dolgo ime predmeta odvrača in da nekateri ne poznajo natančnega imena predmeta. Velik problem je tudi ta, da se od tega predmeta, glede na število ur, pričakuje preveč. Pričakovati od predmeta, ki je na urniku samo eno uro na teden, v sedmem in osmem razredu, da bo pri posamezniku razvijal demokratično obnašanje, kritično mišljenje in še marsikatero drugo stvar, ki potrebuje več časa, je rahlo utopično. Poudarja se tudi, da bi se predmet domovinska in državljanska kultura in etika lahko medpredmetno povezoval, a tega se učitelji v večini ne poslužujejo. Učencem se zdi ta predmet lahek, ker dobijo dobre ocene za malo truda in pokazanega znanja.

Izobrazba učiteljev, ki poučujejo te predmete, je raznolika, njihovo znanje pa pri marsikaterem tematskem sklopu pomanjkljivo. Ravno zaradi tega, kot omenja Mandelc (2016: 49–50), obstajajo različni drugi pripomočki pri poučevanju, ki so dostopni učiteljem, a veliko je takšnih, ki ne posegajo po dodatni literaturi.

Dimenzije državljanske vzgoje v Sloveniji se bodo počasi razširile, saj prihaja v srednje šole predmet aktivno državljanstvo, ki mu bo namenjeno 35 ur v tretjem letniku. S tem bodo lahko dijaki bolj ozavestili pomen državljanske vzgoje in razvoj v demokratičnega aktivnega državljana.

To, da prebivalci Republike Slovenije poznamo ureditev v državi, v družbi, v kateri živimo, da znamo sobivati, razmišljati kritično in demokratično ravnati, nam lahko danes pomaga do boljšega in bolj aktivnega življenja.

Literatura in viri

- Althusser, Louis. 2018. *Ideologija in ideološki aparati države*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Bahovec, E. in Kodelja, Z. 1991. *Vrtci za današnji čas*. Ljubljana: Center za kulturološke raziskave pri Pedagoškem inštitutu in Društvo za kulturološke raziskave, str. 56–61.
- Banjac, Marinko. 2016. Aktivno državljanstvo, demokratično sodelovanje in mladi. V: *Prispevki in razprave k domovinski in državljanski kulturi in etiki*, Banjac et al., ur. Ljubljana: Državni izpitni center, str. 35–43.
- Berle Lakota, Andreja, Rustja, Erika. 2006. Ugotovitve posveta državljanstva in domovinska vzgoja? In nastanek zbornika – Kako naprej?. V: *Državljanstva in domovinska vzgoja: zbornik*, Andreja, Berle Lakota, Erika, Rustja, Janez, Jug ur. Slovenska Bistrica: Beja, str. 6–9.
- Freire, Paulo. 2019. »Bančna« zasnova izobraževanja kot orodje za zatiranje. Predpostavke, kritika te zasnove. V: *Pedagogika zatiranih*. Ljubljana: Krtina, str. 45–65.
- Haralambos, Michael, Holborn, Martin. 1991, 2001. Izobraževanje – funkcionalistični pogled. V: *Sociologija: Teme in pogledi*, Haralambos, Michael, Holborn, Martin, ur. Ljubljana: DZS, str. 734–752.
- Haralambos, Michael, Holborn, Martin. 1991, 2001. Razlike v izobraževalnih dosežkih. V: *Sociologija: Teme in pogledi*, Haralambos, Michael, Holborn, Martin, ur. Ljubljana: DZS, str. 752–768.
- Justin, Janez. 2006. Državljanstva vzgoja: Slovenija in Evropa V: *Državljanstva in domovinska vzgoja: zbornik*, Andreja, Berle Lakota, Erika, Rustja, Janez, Jug ur. Slovenska Bistrica: Beja, str. 90–99.
- Justin, Janez. 2014. *Državljanstva in domovinska kultura ter etika, učbenik za predmet domovinska in državljanstva kultura in etika v 7. razredu osnovne šole*. Ljubljana: i2.
- Justin, Janez. 2014. *Državljanstva in domovinska kultura ter etika, učbenik za predmet domovinska in državljanstva kultura in etika v 8. razredu osnovne šole*. Ljubljana: i2.
- Karba, Paula et al.. 2011. *Program osnovna šola državljanstva in domovinska vzgoja ter etika, učni načrt*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Klemenčič, Eva, Štremfel, Urška. 2011. Nacionalna in medkulturna perspektiva izobraževanja za državljanstvo v multikulturni družbi. V: *Nacionalna in mednarodna*

- perspektiva izobraževanja za državljanstvo v multikulturni družbi*, Klemenčič, Eva, Štremfel, Urška, ur. Ljubljana Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 99–125.
- Mandelc, Damjan in Banjac, Marinko. 2016. Državlјanska vzgoja – dileme in izzivi. V: *Prispevki in razprave k domovinski in državlјanski kulturi in etiki*, Banjac et al., ur. Ljubljana: Državni izpitni center, str. 3–6.
  - Mandelc, Damjan. 2016. Evropska unija, vrednota česa ter njeno mesto v nacionalnem kurikulumu za domovinsko in državlјansko kulturo in etiko. V: *Prispevki in razprave k domovinski in državlјanski kulturi in etiki*, Banjac et al., ur. Ljubljana: Državni izpitni center, str. 44–50.
  - Oblak, Jasmina, Lavrič, Milan. 2019. Percepcije predmeta domovinska in državlјanska kultura ter etika. *Pedagoška obzorja*, 34, št 2: str. 34-51.
  - Popit, Tanja et al.. 2008. *Učni načrt sociologija*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo
  - Prunk, Janko. 2006. Državlјanska in domovinska vzgoja. V: *Državlјanska in domovinska vzgoja: zbornik*, Andreja, Berle Lakota, Erika, Rustja, Janez, Jug ur. Slovenska Bistrica: Beja, str. 12–16.
  - Štrajn, Darko. 2006. Identiteta, politika razlike in državlјanska vzgoja. V: *Državlјanska in domovinska vzgoja: zbornik*, Andreja, Berle Lakota, Erika, Rustja, Janez, Jug ur. Slovenska Bistrica: Beja, str. 82–88.
  - Šimenc, Marjan 2011. Patriotizem in nacionalizem slovenskih učencev iz perspektive Mednarodne raziskave državlјanske vzgoje. *Šolsko polje*, letnik 22, številka 5/6, str. 139-156.
  - Učni načrt za aktivno državlјanstvo, https://www.zrss.si/zrss/wp-content/uploads/3_aktivno_drzavljanstvo_gim_predlog_ucnega_nacrta_november_2019_delovno_gradivo_za_objavo_9_12_2019.pdf, 16. 4. 2020.
  - Valič Zupan, Andreja. 2006. Izzivi pouka zgodovine, državlјanske in domovinske vzgoje. V: *Državlјanska in domovinska vzgoja: zbornik*, Andreja, Berle Lakota, Erika, Rustja, Janez, Jug ur. Slovenska Bistrica: Beja, str. 110–116.
  - Vogrinc, Janez. 2008. *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Tiskarna Littera picta d. o. o. Ljubljana, str. 18, 19, 26.
  - W. Apple, Michael. 2018. Ali edukacija lahko spremeni družbo? in drugi spisi. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

- Zver, Milan. 2006. Da ne bi bili tujci v lastni kulturi. V: *Državlјanska in domovinska vzgoja: zbornik*, Andreja, Berle Lakota, Erika, Rustja, Janez, Jug ur. Slovenska Bistrica: Beja, str. 18–21.

IZJAVA O AVTORSTVU

diplomskega dela

Spodaj podpisana _____,

z vpisno številko _____,

sem avtorica diplomskega dela z naslovom:

_____

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- sem diplomsko delo izdelala samostojno pod mentorstvom (naziv, ime in priimek)

_____

- soglašam z javno objavo elektronske oblike diplomskega dela na spletnih straneh FF.

V Ljubljani, dne _____

Podpis avtorice: _____